

בעניני תענית וליל ניטל - שיעור 330

I. מקור לענין ניטל בליל חגם מנהג זה לא נמצא בש"ס ולא בראשונים והספרדים בני ארצות המזרח ובני ארץ ישראל אינם יודעים ממנהג זה כלל עיין במוריה (קס"ח) - דף קל"ח וקס"ה - זהירות ותגובות דף ל"ג) ובקובץ אור ישראל (תשנ"ו)

(א) בספר דרכי חיים ושלוש (מנחגי המנוחת אלעזר תתק"ה) כתב שלא למד בליל ניטל עד חצות הלילה וזיווג אסור כל הלילה ובליל טבילה אין להחמיר אחר חצות ונקראת הלילה ניתל על שם אותו האיש הנתלה שנולד בכ"ה בדצמבר או ניטל על שם שניטל מן העולם ואינו עת רצון לדברים שבקדושה והקליפה שולטת בליל זה ולכן נוהגין שלא ללמוד משום שאנו כאבלים בליל זה

(ב) החתם סופר (זלגרות סופרים 3) מקשה ע"ז דא"כ הו"ל להתיר הלימוד שמותר בט' באב ולאכל וכתב שיקומו בחצות הלילה ונעסוק בעבודת ה' אלו מול אלו והמנהג הקדום הוא להרבות בתורה ולא לבטל דברי תורה

(ג) המהר"ש מבעלז סבר שנהגו ישראל לבטל לימודם כדי שיכוונו דעתם רק לדביקות בהבורא ית"ש והמהר"ם שי"ק לא למד עם התלמידים בליל חגם וכן נהג הערוגת הבשם וחששו בליל זה דאם לא ילמדו כראוי לשמה יוסיפו כח הקליפה ח"ו

(ד) הנפקא מינה בין הטעמים דלהחת"ס העיקר לקום בחצות הלילה ולא איכפת לן אם ילמד גם לפני חצות ולהמנחת אלעזר העיקר שלא ללמוד לפני חצות ומותר אחר חצות והמהר"ש מבעלז שיהיה הדביקות לעומת הלימוד ועוד נפק"מ להחת"ס בחג העמים שבמקומו נהגו או כ"ה בדצמבר עומדים כנגדם אחר חצות או ו' בינואר או ז' בינואר ויש חוששים בשניהם ונוהגים מנהגי ניטל בשני הלילות

II. עוד מעניני לימוד התורה בליל ניטל

(א) עיין בטעמי המנהגים (דף ת"ק) שהיו מכים אותם כשמצאו אותם בחוץ מכות אכזריות ולפעמים שמתו תחת ידם ולכן גזרו גדולי הדור על התלמידים ועל המלמדים שישבו בכתיבה בלילה הזה

(ב) דאם ראן אור בליל אידם אצל יהודים היו עושים פוגרומים לכן גזרו שלא להאיר אור בליל זה (אוצר מנהגי חסידים דף קי"ט)

(ג) בקדושת ציון (עמוד קכ"ט) כתב שידוע דאותו האיש היה תלמידו של רבי יהושע בן פרחיה ולמד תורה הרבה ונלמד מזה שלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה והוא היה תלמיד בלא מעשה ויצא לתרבות רעה ולכן מותר לבטל מלימוד התורה כי ביטולה של תורה הוא להראות שהעיקר הוא קיומה

(ד) עיין בספר תפארת שלמה על מה שצוה מרדכי ואסתר להתענות בפסח יום ט"ו וט"ז וי"ז לבטל גזירת המן וקשה למה צריך להתענות דוקא ביו"ט לבטל מצוות ליל פסח ותירץ שע"י שישראל מבטלים מצוות הלילה נעשה רעש בשמים ועי"ז מתעוררים רחמים על בני ישראל וה"ה בליל ניטל (עיין בספר נטעי גבריאל דף ר"ג)

(ה) עיין בשו"ת יביע אומר (י"ד ז - כ) שהביא המשנה (פ"ד זלזות מ"י) דאם בטלת מן לימוד התורה יש לך הרבה בטלים כנגדך וכתב שטוב שלא לצאת החוצה לבית המדרש מפתח הרשעים שזה עיקר הטעם אבל יכולים ללמוד בביתם וכתב שבכל ארצות המזרח לא ישמע מנהג זה

(ו) עיין בספר אורחות רבינו (עמוד קל"ג) שכתב דהחזו"א אמר שאסור לבטל מלימוד בלילה זה ועוד אמר הסטייפלער שאינו רוצה ללמוד מתוך הכתב משום שיש מסתכלים על מי שלומד כעובר עבירה

(ז) אמר לי הגאון החסיד רב מנשה קליין דבזמן הזה אין צריך לנהוג דיני ניטל דנטל הניטל ועיין בקונטרס אור ישראל (כסלו תשנ"ו)

III. עוד מעניני ניטל

(א) יש אומרים דיש לזהר שלא לעשות זיווג עם אשתו בלילה של ניטל כי הזמן גרמא שיוליד בן פרוץ וגילה הבעש"ט דמשומדים שיש בעולם הן הם שיצאו מזיווג אותו הלילה ועיין בשו"ת חת"ס (כ) דמנהג העולם שאוסרים תשמיש וסוגרים שערי טבילה מנהג שטות הוא ויש למחות ביד הנוהגים כן יש מחמירין אפילו אחר חצות הלילה אבל אחר חצות אין להחמיר בליל טבילה (ספר שמירת הגוף והנפש דף שס"ה)

(ב) ניטל שחל בשבת יש נוהגין שלא ללמוד תורה ואפילו להעביר הסדרא שנים מקרא ואחד תרגום דחמור מת"ב ואכל בתוך שבעה (נטעי גבריאל דף רס"ד בשם האדמו"ר מקלויזענבורג) ויש מחמירים אפילו על אמירת תורה על שולחנם ויש מקילים שהיא בבחינת תפלה לעורר רחמים וחסדים (סג)

ג) בעל חידושי הרי"ם מגור לא אמר דברי תורה כליל שכת שחל בו ניטל וא"כ על מה העולם עומד כי העולם עומד על התורה והשיב ר' יונתן אייבשיץ כי מנהג ישראל תורה וזהו בעצמו שאין לומדים אז הוא תורה ועל זה יש קיום העולם

ד) מזמרים זמירות כמו בכל השבתות (סז)

IV. יש מקום להקל בעניני ניטל שהרי יש כמה מנהגים י"א דלא נהגו מנהגי ניטל כלל וי"א שנהגו בכ"ה בדצמבר וי"א שנהגו בו' בינואר וי"א שנהגו בז' בינואר ולא גרע מספק מנהג לקולא ועיין בשו"ע (י"ז ק"ח - ה) דחתיכת איסור דרבנן שנפלה לאחת מהקדירות ואינו ידוע לאיזה תולין להקל ועיין בשו"ע (ש"מ - ה) דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת דאין חוששין לתחומין שהוא מדרבנן ולא דמי לענין עיירות המסופקות לענין קריאת המגילה הגם שהוא ספק דדבריהם והו"ל למיזל לקולא ולפוטרו לגמרי ממגילה מ"מ התם מבטל ממנו מקרא מגילה לגמרי שחייב לקיימה בקום ועשה אמנם המנהג ניטל רק בשב ואל תעשה ואם נפל ספק מתי הוא יש סברא להקל בדרבנן ולא לנהוג ויש מיעץ ללמוד ספרי מוסר להתדבק בבוראו כהמנחת אלעזר

V. וסוף דבר מי שאפשר לו יחזיק במנהג אבותיו ורבותיו דאלו ואלו דברי אלוקים חיים אמנם צריך לנהוג כמנהג המקום של ביהמ"ד שלומדים שם

VI. בעניני תענית

א) רחיצת כל גופו - עיין בשו"ע (תק"ג - ז) דהשלש תעניות מותרים ברחיצה אבל המשנה ברורה (ס"ק ו) כתב "ובעל נפש צריך להחמיר" אולם כבר כתב הפמ"ג (הוצא בשנת 1857 - ח"ט ח) דהיינו דוקא בחמין אבל לא כן בצונן

ב) תענית לקטנים - עיין במשנה ברורה (תק"ג - ה) וכן הקטנים שיש להם דעת להתאכל אע"ג שאין מחוייבין לחנוכס אפילו בן י"ב שנה ואפילו בתענית שעות מ"מ ראוי לחנוכס שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים ועיין בערוך השלחן (תקל"ד - ז) דקטנים אינם מתענים כלל בת"כ אפילו תענית שעות ועיין עוד בכף החיים (תקל"ד - כ"ג) דיש לחנוכס להתענות תענית שעות לפני שנה או שנתיים כמו ביה"כ ועיין בשו"ע (תר"ט - ז) דקטן הבריא בן ט' שלימות מחנכין אותו לשעות ועיין במ"ב (תר"ט - ז - סק"ט) דבזמן הזה ירדה חולשה לעולם ומן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לזה ולכן אפילו בן י"ב שנים אין משלימין ביום הכפור

ג) הדחת הפה משום ריח רע במים או במי גרגור (mouthwash) - עיין במ"ב (תקס"ז - סק"ח) שהתיר במקום צער גדול אפילו בת"כ ורק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו וביה"כ יש להחמיר ובשאר תעניות אולי יש להקל אפילו שלא במקום צער גדול ושטיפת במי גרגור עיין במג"א (תקס"ז - ח) שכתב דבמשקים שאינם טובים מותר לשתות גם יותר מרביעית וכ"ש בפחות ובאמת הוא מאוס לבלוע

ד) תענית שעות למי שפטור מן התענית כמו יולדת חולה קטן וכדומה עיין בערוך השלחן דא"צ אומד אלא מאכילין אותם מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן וכ"כ חתי אדם מ"מ ראוי לחנוכס שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט ולא להתענות תענית שעות ואח"כ להאכילם סעודה גדולה וע"ע בכה"ח (תקל"ד - ח"ט כ"ג) שכתב דיש תענית שעות לקטנים ועוד דעוברות ומיניקות בג' תעניות שאינן מחוייבות להתענות מדינה אלא שנהגו להחמיר (רמ"א תק"ג - ה) אם קשה להן להתענות פטורין מן התענית ויש מקילים עוד בנשים בריאים משום גידול קטנים וצ"ע ואין תשלומין לתענית ציבור (תקס"ח - ה) ועיין בפסקי תשובות (תק"ג - ה)

ה) שכח ואכל משלים תעניתו דמי שאכל שום יחזור ויאכל שום

ו) בריקודין ובשמיעת נגינה וכלי זמר צריך להחמיר - עיין בפסקי תשובות (תק"ג - ז) מ"מ שאר תענוגים אחרים כמו אמבט שמש (sun bath) ומשחק בכדורים אין להחמיר דאף דיש אסורים רחיצה של תענוג בתענית אמנם די בגזירה זו ואין להוסיף (מועדי ישרון זף 116 - הערה 25 בשם רב משה) וכן משמע משו"ת באר משה (ג - ע"ב) דמותר לשוט בנהר בתענית והמחמיר יחמיר וזה הכלל רחיצה סיכה נעילת מנעלים ותשמיש המטה מותרים בתעניות אלו וכ"ש דברים אחרים אינם אסורים מדינה

ז) אם מותר ליגע במאכלים בתענית ציבור - עיין בתה"ד (קמ"ז) בשם גאון אחד דטוב לזהר דאיכא למיגזר כמו חמץ דילמא אתי למיכל מ"מ יש לחלק דתענית אסור בכל מיני מאכל ומשתה משא"כ חמץ לכן החמיר יותר וכ"כ המג"א (תרי"ז - ח) חילוק זה ופסק הרמ"א דמותר ביה"כ ליגע באוכלים ומשקים ליתן לקטנים והט"ז (סק"ח) כתב דשאני יוה"כ דאימת הדין עליו משא"כ חמץ בפסח וע"ז כתב הפמ"ג (מ"ז - ח) דבשאר תעניות אסור ליגע במאכלים שלא לצורך כחמץ בפסח דאסור אף בשל עכו"ם דאין כאן ההיתר של אימת הדין וכן משמע מהמרש"ם (דעת תורה תקמ"ט - ה) וע"ש (תרי"ז - י) וכ"כ הכף החיים (תרי"ז - י"ו) ולכן ה"ה ליגע במאכלים בתענית הוא דרך חשש ולא דרך גזירה

לכות הפוסק י"ו ארפאל שלמה ארמית בת אליהו צ"ל בתק"ט תל"י יארע